

NADA GROŠELJ¹

Lindgren proti Lindgren: primerjava ciljno in izhodiščno usmerjenega prevoda iz švedščine

Izvleček: Pomemben vidik prevodnega besedila je, koliko odslikava jezik in kulturo izhodiščnega besedila in koliko je prilagojeno cilj-nemu jeziku ter kulturi. V prispevku predstavljam analizo prevodov dveh del švedske mladinske pisateljice Astrid Lindgren v slovenščino. Prvi, *Bratec in Kljukec s strehe* (prevedla Kristina Brenk, 1978), v celoti teži k podomačitvi, medtem ko je drugi, *Emil iz Lönneberge* (prevedli Lena Holmqvist in Vesna Petrič, 1993), bistveno bolj usmerjen k ohranjanju švedskih elementov oziroma kaže mešan značaj. Pri analizi se opiram na teoriji prevodoslovcev Gideona Touryja in Christiane Nord.

Ključne besede: otroška književnost, prevodoslovje, ciljno usmerjen prevod, izhodiščno usmerjen prevod

UDK: 821.113.6.09

Lindgren versus Lindgren: A Target-Oriented v. Source-Oriented Translation from Swedish

Abstract: An important aspect of every translation is the extent to which it reflects the language and culture of the source text or adapts to the target language and culture. The paper analyses the Slovenian translations of two books by Astrid Lindgren, a popular Swedish author of children's literature. One of them, *Bratec in Klju-*

¹Dr. Nada Grošelj je samostojna prevajalka. E-naslov: nada-marija.groselj@guest.arnes.si.

kec s strehe (*Lillebror och Karlsson på taket*), is strongly target-oriented, while the other, *Emil iz Lönneberge* (*Emil i Lönneberga*), is much more inclined to preserve the Swedish elements, thus displaying a mixed character. The analysis is based on the theories of two translato-logists, Gideon Toury and Christiane Nord.

Key words: children's literature, translation studies, target-oriented translation, source-oriented translation

Temeljni vidik, s katerega lahko analiziramo prevodno besedilo, je, koliko odslikava jezik in kulturo izhodiščnega besedila in koliko je prilagojeno ciljnemu jeziku ter kulturi. Ne prva ne druga naravnost običajno nista prisotni stoodstotno, tako da lahko govorimo kvečjemu o splošni usmerjenosti prevoda, o mestu, ki ga ta zavzema med obema skrajnostma. Seveda pa nekateri prevodi kažejo večjo stopnjo homogenosti oziroma so kot celota bližji eni skrajnosti, medtem ko drugi kažejo mešan pristop. Temeljito analizo tako prevajalskega procesa kot prevodnega besedila omogočajo kategorije, ki so jih vpeljali nekateri prevodoslovci. V prispevku bom tako uporabila klasifikacijo prevajalskih norm Gideona Touryja (1995) in klasifikacijo besedilnih funkcij ter tipologijo prevodov Christiane Nord (1997) za analizo prevodov dveh del švedske mladinske pisateljice Astrid Lindgren v slovenščino. Prvi, *Bratec in Kljukec s strehe* (prevod Kristine Brenk, prvič izdan leta 1955), v celoti teži k podomačitvi, medtem ko je drugi, *Emil iz Lönneberge* (delo Lene Holmqvist in Vesne Petrič, prvič izšlo 1963), bistveno bolj usmerjen k ohranjanju švedskih elementov oziroma kaže mešan značaj.

Kriterij, ki sem ga uporabila pri izbiri prevodov, je bil čim podobnejše mesto del v izhodiščni književnosti, saj je primerjava smi-

selna le, če obstaja dovolj stičnih točk. Izbrala sem torej deli iste avtorice, namenjeni približno enako starim otrokom v isti kulturi in jezikovni skupnosti, z majhnim fantkom kot glavnim junakom. S stališča prevoda se mi je zdelo pomembno tudi, da obe deli predstavljata prvo v seriji (po treh) knjig o istem junaku. V primeru, da bi šlo za katero od naslednjih knjig v seriji, bi namreč nastopila dilema, ali na primer ohranjanje kulturnospecifičnih švedskih elementov predstavlja splošno prevajalsko strategijo ali izjemno odločitev, ki je nastala zaradi pričakovanja, da se je bralec o danem elementu že poučil iz razlag v prejšnjih knjigah. Žal do švedskih izvirnikov nisem imela dostopa (kakor mi tudi ni znan nemški prevod, po katerem je prevajala Brenkova), toda menim, da je vsaj približna primerjava prevodov, ki izhaja iz njunega statusa besedil v ciljnem jeziku, ob seznanjenosti s švedsko kulturo kljub temu mogoča. Poleg tega sem vsaj za *Emila* lahko ugotovila izvirna imena in dva narečna izraza s pomočjo naslednje knjige v seriji, *Emilove nove vragolije* (Lindgren, 1966), ki mi je bila dostopna tako v izvirniku kot v slovenskem prevodu Lene Holmqvist in Vesne Petrič (1995).

Pred analizo obeh prevodov je smiselno predstaviti relevantne teoretične vidike, kot jih razvijata Toury in Nordova. Obema je skupno, da pri preučevanju prevajanja izhajata iz značilnosti ciljnega besedila, torej prevoda samega, in položaja oziroma funkcije, ki ju ima ta v ciljni kulturi, ne pa iz izvirnika. Temeljna razlika v njunem pristopu pa je povezana z razliko v razponu, ki ga skuša pokriti vsak v svoji teoriji. Toury se namreč od večine ostalih prevodoslovcev razlikuje po tem, da pri prevodoslovju ostro loči med "čisto" vejo (ta se deli na opisno in teoretično), ki naj bo strogo opisna, nepredpisovalna, in uporabno vejo, ki edina sme – in mora – oblikovati in podajati predpise ter vrednostne sodbe. K prevajanju in prevodom torej ne pristopa z vnaprej oblikovanimi predstavami o tem, kakšen naj bi bil dober prevod, temveč je mnenja, da je treba nepri-

stransko preučiti, kakšna razmerja vse obstajajo med izvornikom in prevodom v različnih kulturah, torej kaj vse (je) v različnih kulturah velja(lo) za prevod in kakšne so (bile) prevajalske strategije in norme. Vsako besedilo, ki je kdaj veljalo za prevod, pripomore k predstavi o tem, kaj se pri prevajanju in statusu te dejavnosti v različnih družbah dejansko dogaja, in na podlagi tega naj bi v končni fazi dognali, kakšni univerzalni zakoni (opisni, ne predpisovalni) veljajo v tej dejavnosti. Sklepi, do katerih naj bi se tako dokopala čista veja prevodoslovja, torej po Touryju ne ponujajo navodil, temveč opisujejo dejansko stanje.

Povsem drugačen je pristop Nordove, ki ji je najbližji funkcionalizem in v njegovem okviru teorija skoposa. Nordova izhaja iz postavke, da naj bi prevod opravljal določeno funkcijo, kar pomeni, da njegov smoter ali skopos določa strategije, ki jih bo prevajalec uporabil. Ta pristop pa v nasprotju s Touryjevo "čisto" vejo vključuje uporabno naravnost – po njenih besedah² je razvijanju funkcionalističnih pristopov botrovalo prav izobraževanje novih prevajalcev – in s tem tudi predpisovalnost ter vrednotenje, kako uspešen je prevod pri doseganju smotra. Seveda ne gre za toga pravila ali za konkretne "recepte", kako postopati v posamezni situaciji, saj je vedno treba upoštevati najrazličnejše dejavnike: smoter prevoda je v prvi vrsti odvisen od prejemnika, kateremu je namenjen, zato obstaja za večino prevodov cela vrsta možnih smotrov, ki se lahko razlikujejo od smotra izvornika.³ Razmerje med pristopoma obeh prevodoslovcev bi lahko označili takole: teorija Nordove sodi k tistim pristopom, ki po Touryjevem mnenju s svojo praktično in predpisovalno usmerjenostjo zavirajo razvoj opisne veje kot prave znanstvene vede,⁴ štel

---

² Nord, 1997, 39.

³ Prav tam, 27–32.

⁴ Toury, 1995, 2.

pa bi jo k virom, na podlagi katerih lahko rekonstruiramo prevajalske norme. Poleg besedilnih virov (tj. prevodov samih) namreč priznava tudi zunajbesedilne vire, med katere sodijo “predpisovalne ‘teorije’ prevajanja” (*prescriptive ‘theories’ of translation*);⁵ vendar jih je treba preučevati kritično, kot proizvode njihove kulture, in ne upoštevati kot enakopravna znanstvena dognanja.

Touryjev pristop je torej vsekakor zastavljen širše, kar se odraža tudi pri tipologiji, ki jo bomo uporabili pri analizi obeh slovenskih prevodov: medtem ko njegove kategorije pokrivajo tudi tako splošna vprašanja, kot je odločanje v posamezni družbi ali kulturi, kakšna besedila se bodo prevajala, bodo za podrobno obdelavo elementov pod ravnijo besedila primernejše kategorije Nordove. Toury pri svojem modelu prevajalskih norm opozarja, da je prevajanje družbeni oziroma kulturni pojav: “/b/olj pravilno je zavzeti stališče, da imajo prevajalske dejavnosti kulturni pomen. Torej je status prevajalca predvsem sposobnost, da zna *igrati neko družbeno vlogo ...*” (“/t/translation activities should rather be regarded as having cultural significance. Consequently, ‘translatorship’ amounts first and foremost to being able to *play a social role ...*”).⁶ Predpogoj za doseg tega statusa je, da prevajalec osvoji norme oziroma zahteve (po moči so med pravili in idiosinkratičnostmi), ki so prisotne v vseh družbenih pojavih ter določajo v vsaki kulturi, družbi in času, kaj je primerno dani družbeni vlogi. Prva (*initial*) norma, s katero lahko razložimo vsak pojav v prevodu, je, ali se prevajalec (bodisi pri splošnem pristopu bodisi pri posameznem prevajalskem problemu) odloči za zvestobo normam izhodiščnega besedila in kulture ali normam ciljne kulture; v drugem primeru seveda lahko pride do velikih premikov. Proizvod prve odločitve je prevod, ki ga Toury imenuje adekvatnega (*ade-*

⁵ Prav tam, 65.

⁶ Prav tam, 53.

quate), medtem ko je produkt druge "sprejemljiv" (*acceptable*). Prestale norme⁷ se delijo v dve večji skupini: v preliminarne (*preliminary*) in operativne (*operational*). K preliminarnim sodita vprašanji, ali obstaja prevajalska politika in kakšna je (kakšni tipi besedil oziroma katera besedila se prevajajo), kot tudi vprašanje, kakšen odnos ima družba do posrednega prevajanja, torej prevajanja, ki ne poteka iz izvirnika, temveč iz prevoda v drugem jeziku. Operativne norme pa usmerjajo samo dejanje prevajanja; delijo se na norme za matrico prevoda (*matricial*), ki usmerjajo razporeditev gradiva v prevodu, izpuste, dodatke, segmentacijo ipd., in besedilnojezиковne (*textual-linguistic*), ki usmerjajo zgradbo besedila in formulacijo. Slednje lahko veljajo za rabo ciljnega jezika nasploh ali pa le za prevode, bodisi nasploh ali denimo za določen tip besedila.

V skladu s svojim široko zastavljenim področjem se Toury ne spušča v posamezne operativne norme. Nekoliko več podrobnosti o smernicah tega tipa je pri Nordovi, le da jih za razliko od Touryja poimenuje konvencije ali implicitne, neobvezujoče regulacije vedênja, ki temeljijo na skupnem védenju in medsebojnih pričakovanjih.⁸ Torej jim priznava manjšo avtoritativnost kot Toury, saj so konvencije v njenem modelu najmanj obvezujoča kategorija (drugi dve, višji kategoriji tako kot pri Touryju predstavljajo pravila in norme). Med konvencijami izpostavi zvrstne (te veljajo za določeno zvrst besedila v posamezni kulturi; k njim sodijo tudi, denimo, tipografske konvencije), splošne slogovne konvencije (na primer manj pogosto uporabo oziralnih odvisnikov v nemščini v primeri z angleščino), konvencije neverbalnega vedênja (sem sodi tudi opisovanje takega vedênja v književnosti, na primer odločitev, ali bomo pri indirektnem govoru raje uporabili nevtralen glagol kot "reči" ali

---

⁷ Prim. prav tam, 58–61.

⁸ Nord, 1997, 53.

bolj ekspresivnega), naposled pa še takšne, ki zadevajo le prevode. Te se delijo na konstitutivne, ki odražajo predstavo o tem, kaj in kakšen sploh je ali naj bi bil prevod (denimo za razliko od priredbe), in regulativne, ki so pod ravniyo besedila (na primer podomačevanje lastnih imen). Vendar bosta za sistematično uvrstitev obeh slovenskih prevodov s stališča prevajalskih strategij važnejši dve drugi avtoričini klasifikaciji: prevodno naravnani model besedilnih funkcij nasploh in funkcionalna tipologija prevodov.

Besedilne funkcije so po Nordovi štiri: referencialna, ekspresivna, apelativna in fatična.⁹ Po svoji referencialni funkciji se besedilo nanaša na predmete in pojave v realnem ali namišljenem svetu: če denimo gre za nekaj bralcu neznanega, je ta funkcija informativna, če gre za nekaj, česar se morajo prejemniki naučiti, pa didaktična. Problemi pri prevajanju se pojavijo, kadar izhodiščna in ciljna publika nimata enakega poprejšnjega znanja o realijah izhodiščne kulture. Ekspresivna funkcija se nanaša na pošiljateljev (avtorjev) odnos do predmetov in pojavov; lahko gre za izražanje čustev, vrednostne sodbe ali ironije. Zaradi razlik med kulturami lahko v prevodu pride do nesporazuma, kadar je ta odnos v besedilu izražen implicitno. Apelativna funkcija cilja na prejemnikovo dojemljivost; pri njej se sklicujemo na njegova čustva, izkušnje ali (v primeru pesniškega jezika) estetski čut. Isto besedilo bo seveda imelo drugačen učinek na pripadnike različnih kultur. Povsem kulturnospecifična je tudi fatična funkcija, pri kateri gre za golo vzpostavljanje, vzdrževanje ali prekinitve stika med pošiljateljem in prejemnikom. Temelji namreč na obema poznanih konvencionalnih sredstvih: če na primer s tujci načnemo pogovor o vremenu, se razume, da ne želimo povedati nič posebno tehtnega po meteorološki plati, temveč nam gre le za vzpostavitev prijateljskih odnosov. V kulturi, kjer ni take

---

⁹ Prav tam, 40–45.

konvencije, pa bi prejemnik utegnil razumeti fatično govorjenje kot referencialno (na primer informativno). Vse štiri funkcije izvirnega besedila se torej lahko v prevodu spremenijo.

Pri svoji tipologiji prevajalskih procesov¹⁰ vzpostavi Nordova dve kategoriji, ki se precej ujemata s Touryjevo prvo normo, tj. odločitivjo za adekvaten ali "sprejemljiv" prevod. Pri prvi, dokumentarni (*documentary*), hoče prevajalec "dokumentirati" komunikacijo iz izhodiščne kulture za ciljne bralce. Proizvod tega je metabesedilo, saj je njegova funkcija posredovati nekaj o izvorniku. Nordova našteva štiri oblike takih prevodov: interlinealno (z dobesedno preslikavo izhodiščnih slovničnih struktur in leksike; taki prevodi se uporabljajo pri jezikoslovnih študijah), dobesedno (kot pri učenju tujih jezikov), filološko (s komentarji o kulturi in jeziku, kot pri branju antičnih besedil) in eksotizirajočo (pri prevajanju fikcije pustimo izhodiščno okolje nespremenjeno, posledično pa se spremeni komunikacijska funkcija besedila – če je bila v izvorniku apelativna, ker se je ta skliceval na nekaj bralcem znanega, je v prevodu informativna, saj bralcem pove nekaj o tuji kulturi).

Drugi pristop je instrumentalen (*instrumental*), njegov proizvod pa je besedilo, ki ima lahko enak obseg funkcij, kot bi bilo izvornik, in ga bralci tudi tako berejo. Če je funkcija prevoda ista kot pri njegovem izvorniku, je ekvifunkcionalen (denimo pri navodilih za uporabo), če ne, je heterofunkcionalen (ko na primer prevajalec drame za predstavo v tuji deželi spremeni narodnost oseb, tako da se sklada z novo situacijo, spremeni referencialno funkcijo igre zato, da ohrani apelativno). Tretja možnost je homologni prevod, ko je književni status prevoda v ciljni kulturi enak statusu izvornika v izhodiščni (tj. književni prevod, ki je povsem prirejen normam ciljne kulture in je tako rekoč že izvorno delo).

---

¹⁰ Prav tam, 45-52.

Na osnovi omenjenih tipologij bom analizirala preliminarne in operativne norme v omenjenih prevodih Astrid Lindgren ter pokazala, kakšnim spremembam v funkcijah so botrovale in katerim tipom prevoda ustrezata slovenski besedili. Čeprav sta namreč deli namenjeni približno enako starim otrokom (*Emil*, kjer je glavni junak star pet let, morda celo mlajšim kot *Bratec*, kajti Bratec ima sedem let), je prevod *Bratca* tako rekoč v vseh vidikih podomačen, *Emil* pa je precej mešan oziroma kaže veliko švedskih elementov, tako da bi utegnil biti primernejši za starejše otroke ali celo odrasle.

O preliminarnih normah (prevajalski politiki in odnosu družbe do posrednega prevajanja) se da sklepati iz same opreme knjige, torej iz kolofona in morebitnih spremnih besed, ilustracij ter reklamiranja ali povzetkov dela na platnicah.¹¹ Na podlagi naštetih elementov lahko glede vprašanja (ne)posrednega prevajanja ugotavljamo, da sta v izbranih prevodih zastopani obe kategoriji, da pa se je posredno prevajanje pojavilo v starejšem prevodu, da je tudi tedaj očitno veljalo bolj za izhod v sili in da se je zato čim manj omenjalo. *Emila* je prevedla v Sloveniji živeča Švedinja Lena Holmqvist z Vesno Petrič (logični sklep je, da iz švedskega izvirnika), *Bratca* pa Kristina Brenkova iz nemščine. Podatek, da gre za prevod iz nemščine, je sicer zapisan v kolofonu na zadnji strani, nasprotno pa na – bolj opaznih – prvih straneh stoji le “Prevedla Kristina Brenkova”. (Omenimo, da v prevodu *Pike Nogavičke* iste prevajalke, ki je leta 1979 enako kot *Bratec* izšel pri Mladinski knjigi, dejstvo, da gre spet za prevod iz nemščine, sploh ni nikjer omenjeno.) Vtis, da tovrstno prevajanje velja za nekaj, kar je najbolje za-

¹¹ Model, po katerem umestimo prevod v sistem ciljne kulture s pomočjo analize teh vidikov, je povzet po vzorčni primerjavi španskega in italijanskega prevoda knjige J. K. Rowling *Harry Potter in kamen modrosti*, ki jo navaja Munday, 2001, 121–123, za ponazoritev Touryjeve metode.

molčati, potrjuje tudi vsebina spremne besede, ki se nahaja na koncu obeh prevodov. Avtor spremne besede k *Emilu*, znani občudovalec Lindgrenove Marjan Marinšek, namreč prevajalki pohvalno omeni, čeprav le z enim stavkom,¹² medtem ko je v *Bratcu* dobra polovica spremne besede (katere avtor ni podpisan) posvečena Lindgrenovi, preostali del ilustratoriki, o prevodu pa ni zapisov. Še več – Brenkova sicer je omenjena, a le kot ena od avtorjev, katerih knjige je poleg *Bratca* ilustrirala Marlenka Stupica. Na tem mestu je označena kot “pisateljica”,¹³ medtem ko je njena precej tesnejša povezava z *Bratcem* zamolčana.

Na podlagi navedenega bi torej lahko sklepali, da je v Sloveniji v obdobju, ko so bili stiki s tujino bolj omejeni kot zdaj, možnosti za učenje “eksotičnih” jezikov kot švedščine ali za pridobivanje knjig v takšnih jezikih pa zelo redke, posredno prevajanje del sicer obstajalo kot izhod v sili, vendar se očitno ni spodbujalo. Z večjo odprtostjo in možnostmi za učenje ter prisotnostjo tujih govorcev potreba po njem izginja. Morda pa se je spremenil tudi splošni odnos do prevajanja in se je zmanjšala strpnost do posrednih prevodov – kot navaja Toury,¹⁴ se je to zgodilo denimo v hebrejski kulturi, za katero je bilo prej značilno posredno prevajanje.

Tudi prevajalska politika, ki je spodbudila nastanek obeh prevodov, je bila sodeč po spremnih besedah različna. Načelni razlog, zakaj je bila založba (Mladinska knjiga ali Rotis) pripravljena izdati katero koli knjigo Astrid Lindgren, sta bili sicer nedvomno v obeh primerih avtoričina priljubljenost in uspešnost. Vendar avtorja spremnih besed (ki sta morda tudi dala pobudo za prevod?) utemeljujeta izbor različno: avtor spremne besede v *Bratcu* izhaja iz sta-

---

¹² Lindgren, 1993, 97.

¹³ Lindgren, 1978, 351.

¹⁴ Toury, 1995, 145–146.

lišča povprečnega slovenskega bralca, natančneje otroka ali staršev, ki poznajo Astrid Lindgren predvsem kot avtorico *Pike Nogavičke* in so verjetno videli tudi mnoge slovenske knjige z ilustracijami Marlenke Stupica, švedski jezik in kultura pa jim nista niti poznana niti potencialno privlačna. Zato takoj na začetku poudarja svetovno priljubljenost pisateljice (tudi s statistikami), naveže *Bratca* na *Piko Nogavičko* in ju vzporeja tako po motiviki kot po priljubljenosti, pri čemer izpostavlja njuno občečloveško komponento. Sledi nekaj podatkov o Lindgrenovi in nagradah, ki jih je prejela, zatem pa izjemno dolg oris ilustratorkega opusa in nagrad. Vzroki za izdajo tega dela v prevodu (in obenem vzroki, zakaj bi bilo delo lahko zanimivo za slovenske bralce) torej izhajajo iz oziranja na ciljno kulturo; ti so (tudi v Sloveniji) znano ime avtorice, univerzalni človeški značaj dela in še ilustracije domače ilustratorke. O tujih elementih ni govora; očitno niti tipografsko ni bilo mogoče reproducirati tujih črk, saj je mesto Linköping, omenjeno v sklopu podatkov o avtorici, zapisano kot "Linkoeping".¹⁵

Nasprotno pa Marinšek predpostavlja publiko, ki sta ji tako Lindgrenova kot Švedska dobro poznani in ji predstavljata določeno vrednoto. Tako ne prinaša splošnih biografskih podatkov o avtorici ali o nagradah, ki bi lahko služile za vabo nepoznavalcu, temveč začne pri svojem osebnem srečanju z njo in njenem odnosu do *Emila* (imela naj bi ga najraje med svojimi deli). Za razliko od *Bratca*, ki je predstavljen kot zanimiv za slovensko publiko zaradi objektivnih tržnih dejavnikov, kot so splošna priljubljenost avtorice ipd., dobimo vtis, da za pisca spremne besede (in pobudnika prevoda?) izbor avtorice ali sprejem dela pri bralcih sploh nista vprašljiva – odločitvi za prevod konkretnega dela je morda botroval povsem subjektiven vzrok, namreč njena izražena preferenca do

---

¹⁵ Lindgren, 1978, 350.

knjig o Emilu. Osebna prizadetost in izpostavljanje Lindgrenove kot osebe sta razvidna v vsem besedilu. V nadaljevanju opisuje Marinšek ozadje nastanka knjige (z nekaj kuriozitetami iz avtoričinega življenja) in njeno privlačnost, ki jo utemeljuje tako s človeškim vidikom kot z avtentičnim prikazom življenja na Švedskem v polpretekli dobi; slednjega izpostavlja kot posebno odliko pri obravnavi ilustracij, ki so v tem primeru izvirne, namreč delo švedskega slikarja Björna Berga. (Tako spremna beseda kot prevod imata pravilen švedski nabor znakov, torej ä, ö in å.) Možen sklep je torej, da je v času, ki je pretekel med izdajo *Bratca* in *Emila*, Astrid Lindgren – tudi po zaslugi čedalje večjega števila prevedenih del – postala že bistveno bolj uveljavljena v slovenski kulturi, poleg tega pa si je zaradi večje politične in kulturne odprtosti že mogoče zamišljati bralce, ki so seznanjeni s švedsko kulturo. Seveda pa je treba pripomniti, da tega ni mogoče predpostavljati za majhne otroke, ki so *Emilova* (in *Bratčeva*) ciljna publika – profil bralca v Marinškovi spremni besedi je prej odrasli, ki se zanima za Švedsko. Do podobnih zaključkov pridemo tudi ob primerjavi samih prevodov.

Kar zadeva operativne norme, mi matrice prevodov ni bilo mogoče primerjati z izvirnikoma (načelno naj bi prevoda ne bila niti skrajšana niti prirejena), besedilnojezikovne norme pa obravnavam z vidika registra, podomačevanja imen, podomačevanja realij (hrana, navade, denar) in vstavljanja razlag v opombah. Glede uporabe slovnice in registra sta oba prevoda “sprejemljiva” oziroma instrumentalna, saj se tekoče bereta slovensko in ne kažeta vpliva švedščine. Kar zadeva register, *Emil* verjetno kaže celo večjo “enakovrednost” (*equivalence*) z izvirnikom; za slog Lindgrenove je namreč značilna pogovornost, te pa je v *Emilu* več kot v *Bratcu*. V nekaj primerih je *Emil* tudi zahteval narečne oblike (v izvirniku gre za smålandsko narečje). Med posrečene rešitve štejem izraz “biksati

ga”¹⁶ ali stavke kot “Krava bo strila”¹⁷ in transkripcijo “Gotou je u kašč, še ke poglejmo!”¹⁸ V teh primerih je apelativna funkcija prevoda enaka funkciji izvirnika, saj so bralcu te oblike domače.

Prevajalsko problematični pa so prevodi besed, ki jih Emil uporablja za kapo (“pokrivača”)¹⁹ in puško (“pokača”).²⁰ V izvirniku²¹ sta uporabljeni običajni švedski besedi za kapo in puško, le da sta izgovorjeni narečno, “mysse” namesto “mössa” in “bysse” namesto “bössa”. Ob avtoričini razlagi ju kot taki švedski bralec tudi prepozna. V slovenščini, kjer si je narečno izgovarjavo ustreznih nezaznamovanih leksemov težko zamisliti, sta prevajalki uporabili povsem drugi besedi, ki pa ju prav tako kot švedski par zaznamuje medsebojna zvočna podobnost. Tako se sicer izgubi izvirna apelativna funkcija prepoznanja, toda ohranjena je apelativna funkcija, ki jo prispeva pesniški jezik. Pojavi pa se drug problem: vsaj za “pokrivačo” je izrecno povedano, da naj bi bila narečni izraz, vendar *SSKJ* navaja to besedo le kot narečno za pokrovko, “pokače” pa sploh ne. Referencialna – natančneje informativna – funkcija besedil je na videz spet enaka, saj je v obeh primerih uporabljena in razložena bralcu sprva nenavadna beseda. Toda prevod je zavajajoč, saj slovenske besede s takšnim pomenom v resnici ni. Zato pride do paradoksalnega položaja: pri poskusu, da bi ustvarili ciljnemu bralcu “sprejemljiv” prevod z enako apelativno in referencialno funkcijo, pride do pojava, ki je po Touryju²² sicer značilen za skrajne adekvatne prevode: uporabljeni jezik je

¹⁶ Npr. Lindgren, 1993, 66.

¹⁷ Prav tam, 38.

¹⁸ Prav tam, 56.

¹⁹ Prav tam, 5 *et passim*.

²⁰ Prav tam, 65 *et passim*.

²¹ Prim. Lindgren, 1966, 11 *et passim*.

²² Toury, 1995, 60.

“umetna varianta, ki kot taka ne obstaja” (“an artificial, and as such non-existent variety”).

Pri podomačevanju imen in realij kaže *Bratec* izrazito homogeno “sprejemljivost” oziroma instrumentalnost, saj je dogajanje predstavljeno v Ljubljano in je vse podomačeno ali vsaj nevtralnno. Prevod je torej “enakovreden” izvirniku, kar zadeva kulturno oddaljenost (*cultural distance*); zastavlja se vprašanje, kakšno strategijo je ubral že nemški prevajalec. Ta vrsta instrumentalnega prevoda je heterofunkcionalna, saj se mora za ohranitev apelativne funkcije spremeniti referencialna. Pač pa je *Emil* zasidran na Švedskem in temu primerno že pri imenih kaže veliko stopnjo adekvatnosti, glede realij pa je sploh skoraj povsem adekvaten ali dokumentaren. V tem pogledu torej gre za precej eksotizirajoč prevod, ki ohranja isto referencialno funkcijo, apelativno pa pogosto zamenja z referencialno.

Med osebnimi imeni pri *Bratcu* tako najdemo imena kot Boštjan, Barbara, Stane, Andrej, Katarina, Peter, Borut, Zlatek, Suzanka, Oskar, Rudi, Lipe, Gustl, Gašper in Viktor; med priimki Stanonik in Velkavrh; med pasjimi imeni so Fifi, Karo, Bobi in Bimbo, med krajevnimi pa Ljubljana (v njenem okviru tudi Rožnik, v tretji knjigi *Najboljši Kljukec na svetu* pa denimo Stari trg in Šiška), Rožna ulica, Maribor, Novo mesto in Vrhnika. Podomačen je seveda tudi Kljukec (izvirno Karlsson – švedski priimek). Nasprotno pa so pri *Emilu* osebna in krajevna imena v glavnem švedska (ali nevtralna, kolikor se najdejo tudi v slovenščini) in zapisana po švedsko, brez pojasnil o izgovoru. Osebna imena so tako Anton, Alma, Emil, Ida, Alfred, Lina in Maja, priimki Svensson, Andersson in Petrel (edino tu je zapis podomačen iz izvirnega “Petrell”), krajevna imena pa Lönneberga, Småland, Mariannelund, Vimmerby, Hultsfred in Vena. Poslovenjeno je le ime kmetije Mačkovina (izvirno Katthult). Pač pa so podomačeni vsi vzdevki, kot na primer Emilovi imeni za dve družini (Palačinkarjevi in Pujskovi), Robida (v imenu Maja Robida) ali

Vrana kot vzdevek za tatu; isto velja za živalska imena (krava Liska ter konja Marko in Julka).

Ta prevajalska strategija se kaže tudi pri realijah. Kar zadeva hrano, je seveda v obeh prevodih naštetih vrsta povsem nevtralnih jedi, toda poleg teh pri *Bratcu* naletimo na izrazito slovenske ali tudi jugoslovanske pojme, kot so potica ali (v drugi knjigi *Ključec spet leta*) pečenice, štruklji in sarma. Pri *Emilu* sicer enkrat najdemo krvavice (ni mi znano, koliko dejansko ustrezajo slovenskim), po drugi strani pa je v dveh primerih uporabljen izraz, ki je slovenskemu bralcu nerazumljiv. V prvem primeru gre izvirno za *polkagrisar*, rdeče-belo progaste karamelne paličke, kar je prekalkirano v “polkapašičke”, vendar je razumljivost tu pri prvi omembi olajšana s formulacijo “progast/i/ bonbon/i/ polkapašičk/i/”,²³ medtem ko je pri drugi omembi imenovan le “progasti bonbon”.²⁴ V drugem primeru pa prevod brez razlage obdrži švedsko besedo *palt* (jed iz testa in običajno iz krvi, kuhana v vodi), ki v slovenščini ne obstaja; uporabljena je v izrazu “paltov kruh” (kruh iz ržene moke, krvi in piva), ko je govor o kolobarjih paltovega kruha in o paltovem kruhu s slanino in belo omako.²⁵ Neposredna primerjava med *Bratcem* in *Emilom* je možna pri domnevnih prevodih švedske besede *köttbullar* (kroglice iz mletega mesa, ki so zelo pogosta in tipična švedska jed): v *Emilu* je to – točneje – prevedeno kot “mesne kroglice”, kar Slovincu sicer ni tuje, nima pa tudi zanj posebnih konotacij; v *Bratcu* pa beremo o priljubljenih “čevapčičih”, s čimer prevod ohrani podobno apelativno funkcijo. (Zanimivo je, da je bila do neke mere – najbrž nevede – ohranjena tudi referencialna, ker so se *köttbullar* razširili k Švedom od Turkov in imajo v resnici skupnega prednika s čevapčiči.)

²³ Lindgren, 1993, 28.

²⁴ Prav tam, 30.

²⁵ Prav tam, 53.

Podoben je položaj pri drugih realijah. Pri *Bratcu* so podomačene; ohranjenih je le nekaj precej nevtralnih in zato nemotečih švedskih navad, ki imajo seveda drugačno apelativno funkcijo za Šveda oziroma poznavalca švedske kulture kot za nepoznavalca. Primer bi bilo pitje kave po večerji (na primer v poglavju “Kljukec se igra šotor”), pri katerem sodeluje vsa družina, s petnajstletnim sinom in štirinajstletno hčerko vred. V slovenski kulturi je to vsekakor možno, vendar bi bil kdo morda presenečen, da starši spodbujajo pitje kave, in to zvečer, pri tako mladih ljudeh; Švedi pa so navajeni večkrat na dan piti velike količine zelo blage kave in jim je to pravi obred, kar se vidi tudi iz omenjenega poglavja. Drug primer je navada ob rojstnem dnevu, da družina zjutraj vkoraka v slavljencevo spalnico z darili in torto in ga zbudi s pesmijo “Ja, må han leva” (“Naj živi ... let”). V slovenskem prevodu je bila švedska pesem posrečeno nadomeščena z “živio, oj živio ta svet” (očitno gre za “Kol’kor kapljic”, ki izraža podobne dobre želje kot izvornik; zanimivo bi bilo vedeti, zakaj ni identificirana s prvim verzom – zaradi pivske vsebine?). Čeprav v Sloveniji ni take splošne navade, prizor ne deluje moteče; res pa je, da se nekoliko spremeni apelativna funkcija, saj se nam zaradi nepričakovanosti morda zdi še bolj prisrčen, kakor je bilo zamišljeno. Za današnjega bralca je nenavaden tudi pojem “polkovnice”, ki naj bi stanovala na Rožniku.²⁶ Sicer pa so realije podomačene, tako da se omenjajo “prfoksi”, ki poučujejo starejše otroke, in “tovarišice” za mlajše;²⁷ denarna enota so dinarji, in sicer petdesetaki, dvajsetaki, kovači, pet- in dvodinarski ter dinarski novci.²⁸ Opomb ni, saj spričo podomačitve tudi niso potrebne.

---

²⁶ Prav tam, 87.

²⁷ Prav tam, 26. Podobno kot denarne enote se je v ponatisih prevoda posodabljala tudi nomenklatura, tako da otroci v izdajah po osamosvojitvi lahko berejo o “učiteljicah”.

²⁸ Prav tam, 40.

Nasprotno pa so pri *Emilu* realije v glavnem švedske; denarne enote so na primer krone in öri (s tem v zvezi je tudi edina opomba pod črto, ki se na 13. strani glasi: "1 švedska krona = 100 örov"). Izgovor imen, podatki o krajevnih imenih in realijah niso komentirani, tako da se zdi prevod najustreznejši za ljudi s predznanjem o švedski kulturi in jeziku.

Lahko torej povzamemo, da je prevod *Bratca* slogovno, stvarno in slikovno izrazito instrumentalen in "sprejemljiv" za ciljno publiko iste starosti, kakršni je namenjen švedski izvornik, medtem ko je prevod *Emila* slogovno "sprejemljiv", na stvarni in slikovni ravni pa prej adekvaten, dokumentaren, in kot tak primernejši za drugačno publiko. Na to razliko v pristopu so nedvomno vplivali dejavniki kot (ne)posredno prevajanje in narodnost prevajalk, verjetno tudi večja kulturna odprtost in osveščenost, ki se danes pričakuje v slovenskem prostoru, morda pa tudi sodobna težnja k dokumentarnemu, eksotizirajočemu prevajanju literarne proze, ki jo omenjata tako Toury kot Nordova;²⁹ Nordova sicer pripominja, da je prevajanje otroške literature tu praviloma izjema. Vsekakor je iz danih primerov razvidno, do kakšnih razlik lahko pripeljejo različne prevajalske strategije pri prevajanju izvorno zelo podobnega gradiva.

Bibliografija

LINDGREN, A. (1966): *Nya hiss av Emil i Lönneberga*, Stockholm, Rabén & Sjögren.

LINDGREN, A. (1978) [1955]: "Bratec in Kljukec s strehe", iz nemščine prev. Kristina Brenkova, ilustrirala Marlenka Stupica, v: Lindgren, A., *Bratec in Kljukec s strehe*, 1. ponatis, Ljubljana, Mladinska knjiga, 5-107.

---

²⁹ Toury, 1995, 178-179, in Nord, 1997, 103.

LINDGREN, A. (1993) [1963]: *Emil iz Lönneberge*, prev. Lena Holmqvist in Vesna Petrič, ilustriral Björn Berg, Maribor, Rotis (zbirka knjig za mladino Astrid; 4).

LINDGREN, A. (1995) [1966]: *Emilove nove vragolije*, prev. Lena Holmqvist in Vesna Petrič, ilustriral Björn Berg, Maribor, Rotis (zbirka knjig za mladino Astrid; 5).

MUNDAY, J. (2001): *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*, London in New York, Routledge.

NORD, C. (1997): *Translating as a Purposeful Activity*, Manchester, St Jerome.

TOURY, G. (1995): *Descriptive Translation Studies and Beyond*, Amsterdam in Philadelphia, John Benjamins.